

حیات اقتصادی اقبال لاہوری

مؤلفان

راحہ علیزادہ اردلان (دانش آموزی و انسٹاٹوٹ آزاد اسلامی واحد تبریز)

دکتر پروانہ عادل زادہ - دکتر کامران پاشایی فخری

(اعضای هیئت علمی و انسٹاٹوٹ آزاد اسلامی واحد تبریز)

سرشناسه	: عزیزاده اردلان، راحله، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: حیات اقتصادی اقبال لاهوری / مؤلفان راحله عزیزاده اردلان، پروانه عادل زاده، کامران پاشایی فخری.
مشخصات نشر	: تبریز: مولی علی، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۷۵ ص.
شابک	: ۸۰۰۰۰ ریال ۴-۳۷-۶۰۴۲-۶۰۰-۹۷۸ :
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتاب حاضر در اصل پایان نامه نویسنده (کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز) است.
موضوع	: اقبال لاهوری، محمد، ۱۹۲۸ - ۱۸۷۷ م. -- نقد و تفسیر
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
موضوع	: اقتصاد در ادبیات
شناسه افزوده	: عادل زاده، پروانه، ۱۳۵۳ -
شناسه افزوده	: پاشایی فخری، کامران، ۱۳۴۶ -
رده بندی کنگره	: IR ۹۲۳۹ الف ۷/۱۳۹۳ ۷۸ ع
رده بندی دیویی	: ۶۲/۱۸ ۱۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۵۶۱۵۰
تاریخ درخواست	: ۱۳۹۳/۰۸/۲۰
تاریخ پاسخگویی	: ۱۳۹۳/۰۹/۰۱
کد پیگیری	: ۳۶۵۴۱۸۲

حیات اقتصادی اقبال لاهوری

مؤلفان: راحله عزیزاده اردلان، دکتر پروانه عادل زاده، دکتر کامران پاشایی فخری

ناشر: مولی علی (وابسته به مؤسسه آموزش عالی چرخ نیلوفری آذربایجان)

ویراستار فنی: مؤسسه فرهنگی هنری شهریار سبز قلم

حروف چینی، صفحه آرایی، مجری فنی: مؤسسه آموزش عالی چرخ نیلوفری آذربایجان

طراح روی جلد: مهندس محمد زرنقی

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

چاپ اول: زمستان ۹۳

لیتوگرافی: نگین فیلم

چاپ: امید

صحافی: صادقی

این کتاب، پایان نامه کارشناسی ارشد دفاع شده رشته زبان و ادبیات فارسی است و تمام حقوق معنوی آن

متعلق به دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز می باشد.

ISBN:978-600-6042-37-4

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۴۲-۳۷-۴

مرکز پخش: انتشارات مولی علی؛ تبریز، ابرسان، باستور جدید، مابین کوی بزرگمهر و کوی سیزده

آبان، پلاک ۲۲، طبقه هفتم

تلفن: ۰۴۱۳۳۳۶۸۸۶۴

بها: ۸۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

۱	 مقدمه
۴	 علامه محمد اقبال لاهوری (اقبال شرق)
۷	 تحولات زندگی علامه محمد اقبال لاهوری
۷	 فعالیت علامه محمد اقبال لاهوری پس از بازگشت به وطن
۱۰	 خاموشی علامه اقبال
۱۱	 آثار علامه محمد اقبال لاهوری
۱۷	 سبک اشعار و افکار اقبال لاهوری
۱۹	 علم اقتصاد
۲۰	 ارتباط علم اقتصاد با سایر علوم
۲۱	 اصول یک مکتب اقتصادی چیست؟
۲۱	 در جوامع متمدن قدیم
۲۱	 خصوصیات اقتصادی دوران قدیم
۲۲	 خصوصیات اقتصادی جوامع از قرن شانزدهم به بعد
۲۳	 تعریف اقتصاد
۲۳	 منابع اقتصادی
۲۴	 تقسیم‌بندی علم اقتصاد
۲۴	 اقتصاد خرد
۲۵	 اقتصاد هنجاری (ارزشی)
۲۵	 اقتصاد اثباتی (مثبت)
۲۶	 پیشگامان مکتب کلاسیک
۲۶	 اصول مکتب کلاسیک
۲۷	 عدالت و مساوات
۲۷	 عقاید اسمیت
۲۸	 مبانی فلسفی نظریات بنتام

۲۹	ارزش‌یابی نظریات بنّام
۳۰	ثروت و خوشی
۳۱	مسئله‌ی «مساک»
۳۱	نقش دولت
۳۲	فلسفه‌ی فقر
۳۳	زیربنا و روبنا
۳۷	مقوله‌های اقتصادی در دیوان اقبال لاهوری
۳۷	استغناء
۴۸	اتفاق کردن و عام‌المنفعه بودن از عوامل پیشبرد راه‌های اقتصادی
۴۹	خراج
۵۰	سؤال
۵۵	کار و کوشش
۶۰	فقر
۷۰	قناعت
۷۲	نتیجه‌ی کلام
۷۴	منابع و مأخذ

مقدمه

حمد و سپاس فراوان بر آیزد متان که توفیق آن را داد که با ورود به دریایی از معانی بدیع در موضوعی بکر، چشم دل اینجانب به دنیایی فیاض در گستره‌ی وسیع زبان و ادب فارسی، گشوده گردد و خلوت آن با عمق جان چشیده شود.

«هنگامی که یک انسان بزرگ را می‌شناسیم که در زندگی موفق زیسته است، روح او را در کالبد خویش می‌دمیم و با او زندگی می‌کنیم و این ما را حیاتی دوباره می‌بخشد.» (ما و اقبال، ۱۳۸۴: ۲۳)

در دنیایی که زندگی می‌کنیم، از یک طرف با نیازهای گوناگون انسان‌ها مواجه می‌باشیم و از طرف دیگر، با محدودیت و کمیابی منابع تولید، لاجرم درصدد رفع این نیازها برمی‌ایم.

بنابراین، تلاش همیشگی بشر در طول تاریخ برای تأمین نیازهای نامحدودش، با استفاده از منابع تولید کمیاب و محدود، منجر به پیدایش، تحول و تکامل علم اقتصاد می‌گردد.

برای مقوله‌های اقتصادی تعریف‌های علمی متعددی ارائه کرده‌اند که از میان آن‌ها تعریفی که جامع‌تر است، بیان می‌شود.

«اقتصاد بسیار مهم‌تر از آن است که به اقتصاددانان واگذار شود. مردم عادی، دانش اقتصادی ارزش‌مندی دارند. دانشی که متخصصان غالباً نادیده می‌گیرند. مهم‌تر آن که، تمامی تحلیل‌ها و توصیه‌هایی که متخصصان

ارائه می‌کنند، بیش‌تر اوقات تحت تأثیر جایگاهی است که متخصصان در همان نظام اقتصادی دارند. هر کسی در یک نظام اقتصادی دارای سود و زیان است. هر کس دارای منافع اقتصادی است که باید شناسایی و محافظت شود. یادگیری علم اقتصاد به آدمی کمک می‌کند تا دریابد در کجای نظام قرار دارد و به او کمک می‌کند تا برای شرایط بهتر مبارزه کند.» (اقتصاد به زبان خودمان، ۱۳۹۱: ۱۷)

«در یک تعریف کلی، اقتصاد علمی است که به مطالعه‌ی کاربرد و نحوه‌ی تخصیص بهینه‌ی منابع تولیدی محدود و کمیاب، به منظور تأمین بیش‌تر نیازهای نامحدود بشری می‌پردازد. در این تعریف، مفاهیم و اصطلاح‌هایی وجود دارد که آشنایی با آن‌ها، به درک بهتر ما از علم اقتصاد کمک می‌کند.» (اقتصاد خرد، ۱۳۹۱: ۳)

آثار منظوم و منظوم ادب فارسی طی قرن‌های متصادی بسیار متنوع و گوناگون است. شاعران و نویسندگان در آثار خود بحث‌های گوناگون را مطرح کرده‌اند. در میان آثار آن‌ها می‌توان به بحث‌های کلامی، فلسفی، عرفانی، اجتماعی، سیاسی و... اشاره کرد.

یکی از مهم‌ترین بحث‌ها، بحث اقتصادی است.

اهمیت اقتصاد را در متون اسلامی با عنوان‌های مختلف از جمله: خمس، زکات، ارث، فقر و غنا می‌توان پیدا کرد و درقرآن به بحث انفاق بسیار اشاره و تأکید شده است و حدیث نبوی «کاد الفقران یكون كفرا»، بیانگر اهمیت اقتصاد در زندگی انسان می‌باشد.

شاعران و نویسندگان ادب فارسی در آثار خود به مقوله‌های اقتصادی پرداخته‌اند. گاهی قصایدی در میان آثار شاعران پیدا می‌شود که بسیار طولانی و مفصل با مضامین گوناگون هستند که فقط به خاطر دریافت صله و انعام از پادشاهان و صاحب‌منصبان سروده شده است. با این که امروزه، آن آثار را جزو شاهکارهای ادبی می‌شمارند ولی درحقیقت ریشه‌ی اصلی آن‌ها را در مسائل اقتصادی باید جستجو کرد. گاهی نیز شاعری قیمت در لفظ دری را به قول خود در پای خوکان نمی‌ریزد و ارزش‌های معنوی را فدای مادیات نمی‌کند اگرچه آن را لازمه‌ی حیات می‌داند.

در ادبیات فارسی، زندگی با تمام ابعاد آن به صورت گسترده مطرح است و به ناچار حیات اقتصادی و مادی در ادبیات ما بازتاب روشن و برجسته دارد.

اقبال لاهوری، شاعر اندیشه‌مند، فیلسوف و سیاستمدار ماضی، نیز در اشعارش از واژه‌هایی استفاده کرده است که با مقوله‌های اقتصادی و اقتصاد، در ارتباطند. از جمله فقر، غنا، فقیر و... .

البته، اقبال، دانشمند و عارف موحدی است که بیش‌تر به مسائل عرفانی، معنوی، دینی و مذهبی پرداخته است و دنیادوستی، منفعت‌طلبی، ثروت‌اندوزی و توجه زیاد به مال و متال و ثروت و مکنت دنیوی در آثار و اشعار او چندان به چشم نمی‌خورد و در همین اشاراتی هم که به مفاهیم و مقوله‌های اقتصادی دارد، باز بویی از معرفت و عرفان به مشام می‌رسد. هدف از این تحقیق، تبیین دیدگاه‌های اقتصادی این شاعر شهیر می‌باشد.

گرچه درباره‌ی علامه محمد اقبال لاهوری که «مولانای عصر» لقب یافته، بسیار گفته و نوشته‌اند، اما هنوز جای سخن باقی است و بسیاری از ویژگی‌ها و ابعاد زندگی وی ناشناخته مانده است. او صرفاً یک شاعر نیست، بلکه، از مزایا و جنبه‌های متعددی برخوردار است.

او فیلسوف و حکیمی مسلمان، متفکری فرزانه، مجاهدی مبارز، سیاستمداری برجسته، عارفی دلسوخته، عاشقی دل‌باخته و اقتصاددانی بزرگ است که در باب اقتصاد، کتابی دارد به نام «علم اقتصاد» که نخستین کتابی است که درباره‌ی علم اقتصاد به زبان اردو نوشته شده است.

«این کتاب، نخستین کتاب مولانای لاهور، علامه محمد اقبال، می‌باشد که در سال ۱۹۰۳ میلادی در لاهور به چاپ رسیده است.» (ایران از دیدگاه علامه محمد اقبال لاهوری، ۱۳۹۰: ۳۷)

اقبال، آزاده‌ای است مسلمان که اسلام در تار و پود وجود او تنیده شده است. آموزگاری خودآگاه، بیدارگری مصلح و ادیبی است نامور.

عشق و علاقه، به زبان و ادب فارسی، نه تنها با خون مردم ایران زمین عجین شده بلکه، از دیرباز بر اثر پرفیض بودن معانی، گنجینه‌های نفیس و بدیع آن دسته از مردم جهان که به آثار هنری و ذوقی این زبان، آشنایی دارند نیز به‌شمار می‌رود. نمایاندن چهره‌ی حقیقی اقبال و بازنگری در آثار و افکار او، دینی است که بیش از همه، به‌عهده‌ی ماست، زیرا اقبال با ما هم‌دل و هم‌زبان است. زبان او، زبان ماست، آرزوهای او، آرزوهای ماست و اعتلای نام او، اعتلای فرهنگ و زبان ماست.

امید است این تلاش که با شیفتگی و علاقه‌ی تمام در لایه‌لای اشعار اقبال به تفحص پرداخته شده، گامی باشد، هرچند، کوچک در راستای اعتلای فرهنگ و زبان و ادبیات کشورمان.

مؤلفان

زمستان ۱۳۹۲